

SVARUS INDĖLIS Į SENOSIOS ŽYDŲ KNYGOS TYRIMUS

Lara Lempertienė | Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius, Lietuva
El. paštas: lara.lempert@gmail.com

ЯКЕРСОН, С. М. *ОЦАР СЕФАРАД – СЕФАРАСКАЯ СОКРОВИЩНИЦА: СЕФАРАСКАЯ КНИГА X–XV ВВ.: ОТ РУКОПИСНОЙ К ПЕЧАТНОЙ ТРАДИЦИИ*. С.-ПЕТЕРБУРГ: ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА, 2015. 127 P., BIBLIOGRAFIJA, DALYKŲ RODYKLĖ, PRIEDAİ. ISBN 978-5-8465-1461-4.

ЯКЕРСОН, С. М. *ОТ БУКВЫ К ЛИТЕРЕ: ОЧЕРКИ ПО ИСТОРИИ СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЕВРЕЙСКОЙ КНИГИ*. С.-ПЕТЕРБУРГ: САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ, ВОСТОЧНЫЙ ФАКУЛЬТЕТ; РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК, ИНСТИТУТ ВОСТОЧНЫХ РУКОПИСЕЙ, 2016. 291 P., BIBLIOGRAFIJA, DALYKŲ RODYKLĖ. ISBN 978-5-4380-0154-6.

Žydų knygų spausdinimo istorija bei tam tikri jos aspektai yra sulaukę nemažo pasaulio mokslininkų dėmesio. Šios mokslo disciplinos pradžia siekia dar XIX amžių. XIX a. pabaigoje, ypač atradus unikalų žydų rankraščių lobį – vadinamąją Kairo genizą (vienos iš senųjų Kairo sinagogų rankraščių ir jų fragmentų saugyklą), prasidėjo intensyvios žydų rankraščių studijos. Nuo 1950-ųjų naują postūmį joms suteikė Kumrano regione, prie Negyvosios jūros, rasti rankraščiniai ritiniai, seniausi iš kurių datuojami II a. pr. Kr. Tačiau tik maždaug prieš 25 metus dėl pažengusių technologijų ir bendradarbiaujant įvairių šalių mokslininkams ir bibliotekoms žydų knygos istorija pradėta suvokti ir traktuoti kaip integralus procesas, kuriame rankraštinę ir spausdintinę tradicijas sieja ne tik chronologija, bet kur kas sudėtingesni ir įvairesni ryšiai. Pagaliau tyrimų objektu tapo žydų knygos kultūra kaip kompleksinis reiškiny. Naujuose tyrimuose Rytų Europos mokslininkai nedalyvavo, kadangi šioje erdvėje anksčiau viešpatavę politiniai režimai buvo beveik sunaikinę tinkamo pasirengimo būtinybę: hebrajų kalbos, Biblijos kultūros, senosios ir naujosios žydų istorijos, žydų bibliografijos studijas. Buvęs Sankt Peterburgo universiteto Rytų fakulteto absolventas, o dabar profesorius Šimonas Jakersonas sudaro išimtį. Jis turi aukštą reputaciją tarp pasaulio žydų knygos specialistų ir su daugeliu jų bendradarbiauja. Š. Jakersonas dirbo Rusijos mokslų akademijos Rytų tyrimų instituto bibliotekos Sankt Peterburge Žydų knygų fondo saugotoju, dėsto Rusijos, JAV, Izraelio ir Europos universitetuose.

Š. Jakersonas yra parengęs žydų inkunabulų, saugomų Maskvos ir Sankt Peterburgo bibliotekose, Žydų teologijos seminarijoje Niujorke, katalogus, šių kolekcijų aprašus; yra paskelbęs daug straipsnių ir kelias knygas apie senąją žydų knygą. Jo specializacijos ašis – viduramžių žydų rankraštinė ir spausdintinė knyga.

Viduramžių knyga – svarbus įvairių kultūrų palikimas. Žydų kultūrai senoji knyga turi ypatingos reikšmės: kaip savo darbuose nurodo ir Š. Jakersonas, dėl žydų diasporos istorijos savitumo (vienoje vietovėje dažnai būdavo apsigyvenama tik palyginti trumpam, po kurio laiko tekdavo keltis ar net bėgti kitur) žydų bibliotekų, kur knygos būtų saugomos šimtmečiais kaip Europos vienuolynų bibliotekose, nebuvo iki pat modernybės laikų. (Dėl šios priežasties šiandien didžioji žydų senųjų knygų dalis saugoma ne žydų institucijų bibliotekose, nors didžiausią inkunabulų kolekciją turi Žydų teologijos seminarija Niujorke.) Dėl tų pačių istorinių aplinkybių daugelis knygų neišliko, o didelė dalis likusiųjų yra defektuotos. Visa tai lemia viduramžių žydų knygos tyrinėjimo aktualumą, šių knygų įvairiose bibliotekose identifikavimo ir jų išsamaus aprašymo svarbą.

Šimonas Jakersonas yra unikalus šios tyrimų sferos specialistas Rytų Europoje. 2015 m. išleistas jo vadovėlis aukštosioms mokykloms *Ocar Sefarad – sefardų lobynas*. X–XV a. sefardų knyga – tai keliais aspektais pažymėtinas leidinys. Sefardų – Ispanijos, Balkanų pusiasalio ir Pietų Europos žydų – su knyga susijusi tradicija itin mažai pažįstama Rytų Europos akademinėi ir plačiajai auditorijai. Tai iš dalies suprantama: juk šio regiono žydų istoriją ir kultūrą tiriantiems mokslininkams yra aktualesni aškenazių (Vidurio, Vakarų ir Rytų Europos žydų) rankraštiniai ir spausdintiniai dokumentai. Tačiau pažinti nepaprastai turtingą sefardų kultūrą, turėjusią stiprią įtaką ir aškenaziams, yra būtina norint suvokti pasaulio žydų kultūros raidą, ir kaip tik viduramžių knyga geriausiai atspindi sefardų mokslininkų, literatų, filosofų pasiekimus, o kartu – rankraštinės ir spausdintinės knygos kūrėjų meistriškumo viršūnę. Šis vadovėlis tikrai bus pravartus studijuojantiems judaiką, paplės jų akiratį subalansuotu požiūriu į žydų kultūrą, o tiems, kuriuos žydų knyga patrauks kaip specialus domėjimosi objektas, leidinys bus vertingas kaip metodologinis pagrindas. Tai jau antrasis Š. Jakersono vadovėlis, skirtas žydų knygai; pirmasis, nagrinėjantis viduramžių žydų knygą, pasirodė 2003 metais¹. Platus ir niuansuotas kontekstas, patraukli stilistika lemia, kad knyga nelieka vien tik knygotyros ir žydų bibliografijos tyrimų lauke: tai tarpdalykinės reikšmės leidinys, galintis sudominti daug platesnę akademinę auditoriją.

2016 m. Sankt Peterburge išleista Š. Jakersono mokslinių straipsnių rinktinė *Nuo raidės iki literos: viduramžių žydų knygos istorijos apybraižos* apibendrina pastarųjų dviejų dešimtmečių autoriaus tyrimų rezultatus. Trys pagrindiniai skyriai („Ritiniai ir ankstyvieji dokumentai“, „Kodeksai“, „Inkunabulai“) aiškiai parodo

autoriaus koncepciją, kuri atsispindi ir knygos pavadinime: nepaisant laiko padiktuotos formų kaitos, žydų knyga kaip intelektualinis ir kultūrinis fenomenas išlaikė savo integralumą nuo seniausių laikų, o viduramžių epochoje visos šios formos klestėjo viena šalia kitos. Rinktinę užbaigia ketvirtasis skyrius („Miscellanea“). Straipsniuose pristatyti įdomūs ir mažai tyrinėti žydų rankraščiai ir senieji leidiniai, aptarti jų kodikologiniai, paleografiniai, recepcijos ir interpretacijos aspektai. Skaitytojas susipažįsta ir su svarbiausiais pasaulio žydų rankraštinųjų ir spausdintinių knygų rinkiniais – bibliotekomis ir kolekcijomis. Savo ankstesniuose darbuose Š. Jakersonas yra nustatęs penkias „geokultūrinės zonos“, kuriose susiformavo pagrindiniai viduramžių žydų knygų tipai: Rytai (Jemenas, Egiptas, Palestina, Sirija, Rytų Turkija, Irakas, Persija, Vidurinė Azija), Sefaradas (Ispanija, Portugalija, Provansas ir Žemutinis Langedokas, Marokas, Alžyras ir Tunisas), Aškenazas (Vidurinė ir Šiaurės Prancūzija, Anglija, Vokietija ir Rytų Europa), Italija ir Bizantija (Vakarų Turkija, Balkanų pusiasalis ir Kreta). Straipsnių rinktinėje nagrinėtos knygos priklauso visiems šiems regionams.

Tenka apgailestauti, kad kalbinis abiejų Š. Jakersono knygų aspektas (vadovėlis – rusų kalba, rinktinė – rusų ir anglų kalbomis) apriboja šių knygų skaitytojų auditoriją: didesnę aktualumą šie darbai turės Rusijos akademinėi bendruomenei. Kita vertus, jie tam tikra prasme, nors ir po ilgos pertraukos, tęsia Rusijos orientalistų, žydų mokslininkų bei stambiųjų žydų knygų kolekcijų kataloguotojų, XIX amžiuje ir XX a. pradžioje tyrusių žydų raštiją, tradicijas. Pavyzdžiui, tą yra darę Lietuvoje gimę Daniilas Chvolsonas (1819–1911) ir Aleksandras Harkavi (1835–1919). Š. Jakersono knygos neabejotinai turėtų rasti kelią pas visus, besidominčius žydų knyga.

Įteikta 2016 m. rugsėjo 29 d.

1 ЯКЕРСОН, С. М. *Еврейская средневековая книга: Кодикологические, палеографические и книговедческие аспекты*. Москва: Российский Го-

сударственный Гуманитарный Университет, 2003. 254 p.